

MEVALI DARAXTLARNI PAYVAND QILISHNING UMUMIY QOIDALARI

Anvarbekova Charos Anvarbek Qizi

Esonova Surayyo Ilyos Qizi

Otaxonova Lobar Jonibek Qizi

Toshkent davlat agrar universiteti

Annotatsiya; O'simlikni payvandlash yo'li bilan ko'paytirish. Payvandlash ishlarini o'tkazish uchun daraxtning tuproq sathidan teparoq joydagi silliq poyasi tanlanadi. Payvandust o'ziga turdosh yoki turiga yaqin bo'lgan boshqa bir ko'chat asosi (payvandtag) bilan biriktiriladi.

Kalit so'zlar: payvandlash, payvandtag, payvandust, ko'paytirish

Kirish:

Inson mehnat bilan shug'ullanishni hosil qilish bilan bog'liq rivojlanish davridanoq kuchli va kam hosil daraxtlarni va kam hosil daraxtlardan bog'larni hosil qilish mumkin. Urug'dan ko'paygan daraxtlar jinsiy usulda ko'paygan hisoblanib, ota-ona daraxtga qisman o'xshash bo'lsada, ular doimo bir-biridan ajralib turgan. Vaqt o'tishi inson bog'dorchilik bilan sirlarini chuqurroq o'rganib, o'zi xohlagan (odatda, serhosil va chidamli) daraxtning aynan o'ziga xos turlarini etishtirish yo'lini kashf qildi. Daraxt navini aynan o'ziga o'xshagan turini ishlab chiqarishning ikki usuli mavjud bo'lib, bir qalamchalar orqali ko'paytirishdir. Oddiy qilib aytish, ko'paytirilishi lozim bo'lgan daraxt shoxlaridan qalamchalar ajratiladi va yerga qadaladi. Shundan so'ng, qalamchalar tuproqda ildiz otib ko'chatga aylanadi. Ikkinchi usul bu, payvand qilishdir. Bu usulda ham ko'paytirilishi kerak bo'lgan daraxt shoxidan qalamcha mahsulot, ammo birinchi usuldan farqli ravish yerga ekilmaydi. Payvand qilish tilida bu qalamcha payvandust (ustki qismi), deb yuritiladi. Payvandust o'ziga turdosh yoki turiga yaxshi bo'lgan boshqa bir ko'chat asosi (payvandtag) bilan biriktiriladi. Payvandtagning o'zidagi har qanday ko'karish to'xtatiladi va u ildizli asosga mos keladi. Payvandust esa rivojlanib daraxt tanasi va shoxlarini hosil qiladi. Ildiz otib rivojlangan qalamchalar va payvand qilingan daraxtlarda payvandustdan ko'kargan qism ota-ona daraxt klonlarini olib boradi.

Hozirgi kunda barcha mevali daraxtlar hamda ko'plab manzarali daraxtlar vegetativ usullar orqali ko'paytirilmoqda. Chunki bu usulda o'rnatilgan ko'chatlar o'z ota-ona daraxt naviga xos barcha xususiyatlarni o'zida saqlab qo'yadi. Yaratilgan navlar, odatda, hosil yuqoriligi, sifati, shakli, guli va bargi, hamda zararkunanda va hosilga qarshi kurashiligi bilan ajralib turadi. Bu sifatlar shu nav meva urug'idan unib chiqqan ko'chatlarda uchramaydi. Ya'ni, tabiat urug'idan ko'chatlarda uchramaydi. Urug'dan unib chiqqan ko'chatlarning yana bir kamchiligi bu hosilga kech kirishidir. Payvand qilish orqali payvandtag va ko'paytirilishi lozim bo'lgan nav qalamchasi o'zaro birikuvi muvafaqqiyati ta'minlanadi. Bog'bonlar tilida bu "Umumiy jarohatlarning birgalikda bitishi" ham deyiladi. Jarohatlarning bitishi, ular atrofida, asosan, kambiy tufayli, yog'och va po'stloq qismidan ajrala oladigan kambiy po'stloq to'qimalarning paydo bo'lishi bilan boshlanadi. Kambiy bu – yog'och va po'stloq qism o'rtasida joylashgan hujayralar qatlami bo'lib, yillik o'sish mana shu hujayralardan boshlanadi. Payvandust yoki payvandtag kesilganda kambiy qatlami po'stloq va yog'och tutashuv joyida ko'rinib turadi. Barcha payvand usullarida payvandust va payvandtag kambiy qismlarining o'zaro jipslashuvini ta'minlash kerak. Shundagina payvand amalga oshiriladi noto'g'ri, qismlar birgalikda rivojlana boshlaydi.

Payvand qilish jarayonida e'tibor berish kerak bo'lgan jihatlardan yana biri bu - payvandust va payvandtagning o'zaro mutanosibligi, ya'ni bir-biriga mos tushishidir. Bunday mutanosiblik, himoya turdosh ko'chatlarga xos bo'lib, ayrim bir-biriga yaqin bo'lgan turli daraxtlarda mavjud. Payvandtag uchun

ko'pincha, payvandust navi mevasi urug'idan unib chiqqan ko'chatlardan foydalaniladi. Bunday ko'chatlarni yetishtirish arzon va kam chiqim bo'lib, ildizlarning tuproqda mustakam joylashuvi daraxt rivoji uchun qo'shimcha yutuqdir. Shu bilan birga, unib chiqqan ko'chatlar o'zgartirishdir. Buning uchun payvandtag ham qalamchalarni, vegetativ yo'l bilan qo'shimcha hozirda keng yo'l qo'yilmoq. Buning sababi, meva turlari uchun tuproq bilan bog'liq turli xil kassalliklarga o'ziga xos navlar hosil bo'lib, payvandlarni shunday navlardan ko'paytirish katta samara bermoqda. Payvandust bilan o'zaro rivojlanish uchun mos tushadigan bo'lsa, payvandust navi, hatto turidan ham farqli, ekiladigan joy tuproq sharoiti uchun qulay bo'lgan payvandtag tanlanishi mumkin.

Hozirgi kunda barcha mevali daraxt turlari va ayrim manzarali daraxt turlari payvand qilish usuli bilan ko'paytiriladi. Lekin tok, anjir, zaytun, atirgul va olxo'ring ayrim navlari qalamchalar orqali yaxshiroq ko'payadi. Qo'llanmada ikki xil payvand turi haqida so'z yuritiladi: kurtak payvand va qalamcha payvand. Nomlaridan ko'rinib turganidek, kurtak payvand bu – bir kurtakning o'zini biror asos bilan (tagida po'sti bilan) payvandtagga biriktirish bo'lsa, qalamcha payvandda bir yoki bir necha kurtakli qalamcha biriktiriladi. Payvand qilishdan maqsad payvandust payvandtag tur birining o'zaro birikib, butunlikda rivojlanishini ta'minlashdir. Payvandust rivojlanib, ko'chatning yuqori qismiga aylanishi uchun payvandtagda avj olayotgan har qanday ko'karish, rivojlanish darhol to'xtatilishi kerak.

Payvandning muvaffaqiyatli chiqishi quyidagi shartlar bajarilishi kerak: Payvandtag kuchga kirgan holatida bo'lishi, payvandust sifatli bir yillik payvand olish va vaziyatdan kelib chiqib payvand qilish vaqtini to'g'ri olish va payvanddan keying to'g'ri parvarishlash ham muvaffaqiyatga erishishning ajralmas bo'laklaridir. Payvandning asosiy afzalligi bo'lgan o'simlikni ishlab chiqarishning bu usuli ikki o'simlikka xos bo'lgan ijobiy xususiyatlarni yangidan hosil bo'ladigan o'simlikda mujassamlashtirib beradi. Qolaversa, payvand yo'li bilan turli iqlim sharoitiga, haddan tashqari nam, sho'rlangan, ishqorli yerlarga moslashuvchan va albatta, zararkunanda va bardamga molashuvchan turli-tuman manzarali daraxt navlarini o'stirish mumkin. Payvandning yana bir muhim afzalligi mumkin, u payvandtagga bir necha payvandustni qo'shpayvand imkoniyatini yaratadi. Payvandga xos bu xususiyatni qator o'simliklarga, xususan mevali daraxtlarga qo'lga ayniqsa, yaxshi samara beradi. Payvandning ayrim zarari ham yo'q emas. Ulardan eng muhimi - payvand qilinayotgan har ikki o'simlikning bir-biriga mos yoki mos emasligi bilan bog'liq masaladir. Uni to'g'ri hal etish uchun payvandtagga qanday o'simlik navi payvand qilish yaxshi bilishi kerak. Payvand qilishda ko'p bir xil o'simlikning turli navlaridan foydalaniladi. Payvandning sifati payvandtag va payvandust to'qimalarning to'g'ri ulanishiga ham bog'liqdir. Bunda o'simlik po'stlog'i tagidagi tez o'sishni xususiyatiga ega kambiy qatlamlarining bir-biriga mos kelishiga talab qilish. Bundan tashqari, payvandtag bilan payvandust bir-biriga imkoni tuzatish kerak. Aks holda, o'simlikning kesilgan joyi va to'qimalarning ko'rib qolishi bilan payvandtag bilan payvandustning ulanishi qiynaladi. Payvandning sifatli chiqishida to'qimalarning rivojlanishi hamda ulangan joyning bitib ketishi uchun zarur shart-sharoit yaratilishi zarur. Birinchi galda suv sarfini va payvand qilingan joyda zaruratni saqlab turish chora-tadbirlari qurilishi kerak. Buning uchun payvand joyi eni 1-1,5 sm yuz polietilen tasma bilan o'rab qo'yiladi. Payvandning yaxshi tutib ketishiga payvandtagdan o'sib chiqadigan shoxchalar to'sqinlik qilishi nuqtai nazaridan tutib, ular paydo bo'lishi bilan kesish tashlanishi kerak. Nazariy jihatdan qaraganda, payvand yil davomida qilinishi mumkin. Ammo, bog'dorchilik amaliyotida payvand uchun eng qulay vaqt - bahor fasli hisoblanadi. Lekin, kurtak payvand yozning o'rtalarida, payvandtag bo'sh yaxshi ajraladigan vaqtda bajarilgani ma'qul.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ribakov A.A, Ostrouxova S.A. O'zbekiston mevachiligi. - T., 1981 yil.
2. B. G'ulomov, Sh.Abrorov, I. Normuratov. – “Mevali daraxtlarga shakl berish” T. 2011 yil

3. Ostonaqulov T.E., Islomov S.Ya., Sanayev S.T., Xonqulov X.X. Mevachilik va sabzavotchilik. T., 2018 yil
4. Turkiya Respublikasi Oziq-ovqat qishloq xo'jaligi vazirligi hamda "Denizbank" hamkorligida tayyorlangan "100 ta kitob" dan iborat to'plam.
5. Bo'riyev X.Ch. Havaskor bog'bonlarga qo'llanma. - T., 1987 yil.
6. Mirzaev M.M., Sobirov M.K. Bog'dorchilik., - T., 1987 y.
7. Ribakov A.A., Ostrouxova S.A. O'zbekiston mevaligiligi. T., 1967 yil.